

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДЛЯ РОБОТИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯ ДЕОКУПАЦІЇ: ВИКЛИКИ, ТРАНСФОРМАЦІЇ, РІШЕННЯ

за результатами моніторингового дослідження

Резюме аналітичного звіту “Підготовка майбутніх вчителів для роботи в умовах війни та після деокупації: виклики, трансформації, рішення”

Автори: Валентина Потапова, Валерія Куберська, Олег Охредько

Загальна редакція: Валентина Потапова

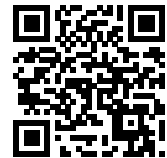
Літературна редакція: Юлія Шекет

Дизайн: Олена Афанасьєва

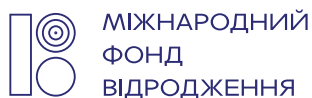
Це видання презентує скорочену версію результатів моніторингового дослідження, проведеного ГО «Центр громадянської освіти “Альменда”» у 2024–2025 роках. Дослідження охоплює аналіз змісту, цілей і методології підготовки за спеціальностями 013 «Початкова освіта» та 014 «Середня освіта» (бакалаврський і магістерський рівні).

Резюме містить ключові висновки та рекомендації щодо трансформації системи підготовки майбутніх учителів у педагогічних закладах вищої освіти України — в контексті повномасштабної війни, гуманітарної кризи та завдань повоєнного відновлення.

З повним текстом «Аналітичного звіту за результатами моніторингового дослідження підготовки майбутніх вчителів у закладах вищої освіти щодо цілей, змісту й методології викладання в період воєнного часу та відновлення освітнього процесу після деокупації» можна ознайомитися за посиланням:

Дослідницька команда дякує всім закладам освіти, що надали доступ до освітніх програм, долучилися до інтерв'ювання та поділилися досвідом трансформації підготовки вчителів у складних умовах.

Резюме аналітичного звіту підготовлено за підтримки Міжнародного Фонду «Відродження». Матеріал представляє позицію авторів і не обов'язково відображає позицію Міжнародного фонду «Відродження».

ВСТУП

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну спричинило глибокі трансформації у сфері освіти, особливо в роботі закладів загальної середньої освіти. Учителі були змушені оперативно адаптуватися до нових умов: забезпечувати навчання в очному, дистанційному й змішаному форматах, працювати з учнями в умовах невизначеності та психологічного навантаження, долати освітні втрати, підтримувати національну ідентичність і відповідати на потреби вразливих категорій учнів.

Ці виклики актуалізували потребу у якісній підготовці нової генерації педагогів, здатних ефективно діяти в умовах війни та післявоєнної відбудови. У цьому контексті особливої ваги набуває роль педагогічних закладів вищої освіти. Саме вони покликані не лише формувати нове покоління вчителів, а й забезпечувати їхню готовність працювати в умовах війни та брати участь у відновленні системи освіти, зокрема, на деокупованих територіях. Проте рівень адаптації освітніх програм до викликів воєнного часу наразі недостатньо проаналізований і потребує глибшого вивчення.

При цьому залишається невирішеним: **наскільки сучасна система вищої педагогічної освіти здатна готувати майбутніх учителів до роботи в умовах війни та післявоєнного відновлення?**

Громадська організація «Центр громадянської освіти “Альменда”» провела дослідження стану підготовки майбутніх вчителів у закладах вищої освіти щодо цілей, змісту й методології викладання в період воєнного часу та відновлення освітнього процесу після деокупації.

Метою дослідження було з'ясувати, як педагогічні заклади вищої освіти адаптують підготовку майбутніх учителів до реалій російсько-української війни, зокрема — через трансформацію цілей, змісту, методів навчання та формування нових професійних компетентностей. Дослідження охопило спеціальності 013 «Початкова освіта» та 014 «Середня освіта» (на бакалаврському та магістерському рівнях) і мало оцінити здатність ЗВО реагувати на нові виклики.

У межах дослідження були сформульовані такі ключові питання.

- Чи забезпечує чинне українське законодавство належне нормативне підґрунтя для підготовки педагогів до роботи в умовах війни та післявоєнної відбудови?
- Чи інтегровані в державні стандарти вищої освіти та професійні стандарти освіти (СВО та ПСВ) компетентності, необхідні для реагування на виклики воєнного часу?
- Чи передбачають СВО та ПСВ результати навчання, які дозволяють майбутнім педагогам швидко адаптуватися до зміненого освітнього середовища?
- Якою мірою реальна освітня практика ЗВО відповідає потребам підготовки до викладання в умовах війни?
- Чи відображені у навчально-методичній документації та лекційних матеріалах актуальні теми, такі як міжнародне гуманітарне право, медіаграмотність, психологічна підтримка, робота з освітніми втратами та збереження національної ідентичності? Чи виділено на них належну кількість навчального часу?
- Які саме компетентності формуються у випускників, і наскільки вони відповідають реальним потребам роботи в умовах війни та відновлення?

Дослідження проводилося з вересня 2024 по травень 2025 року у п'ять етапів, воно поєднує кабінетний аналіз (стратегічні документи, стандарти, освітні програми, силабуси, методичні матеріали) та польове дослідження (опитування студентів, фокус-групи з викладачами).

У рамках дослідження було проведено моніторинг, який охопив 18 педагогічних ЗВО (бл. 20% вибірки), які готують бакалаврів і магістрів за спеціальностями 013 «Початкова освіта» та 014 «Середня освіта». У вибірку включено регіональні ЗВО та переміщені заклади.

Тож дослідження дозволяє визначити, наскільки сучасна педагогічна освіта в Україні відповідає умовам, у яких майбутнім учителям доведеться працювати, і які зміни необхідно впровадити для підвищення її ефективності.

Результати дослідження містять висновки й конкретні рекомендації для Міністерства освіти і науки України, закладів вищої освіти та міжнародних партнерів, зацікавлених у підтримці української освіти під час війни та в умовах відновлення.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ВИСНОВКИ КАБІНЕТНОГО АНАЛІЗУ

- 1. Загальний аналіз нормативно-правового поля України** — оцінено чинні документи, що регулюють адаптацію й трансформацію підготовки педагогічних працівників відповідно до викликів російсько-української війни, зокрема в частині забезпечення якості вищої освіти в кризових умовах.

Висновки

1. Нормативно-правове поле України загалом сприяє адаптації педагогічної освіти до умов війни, зокрема, завдяки автономії ЗВО, академічній свободі та стратегічним документам, що враховують виклики війни й потребу в утвердженні національної ідентичності.
2. Ключові виклики для системи освіти: подолання освітніх втрат, реінтеграція громадян, збереження української ідентичності, психологічна підтримка та необхідність протидії інформаційно-психологічним операціям (ІПСО).
3. Комітет Верховної Ради України з питань освіти наголошує на важливості створення цілісної державної політики реагування на виклики війни і на потребі організаційного забезпечення змін у сфері педагогічної освіти.
4. Водночас виявлено низку прогалин:
 - відсутня єдина державна політика щодо підготовки педагогів до роботи в умовах війни;
 - законодавчі зміни зосереджені переважно на підвищенні кваліфікації вчителів, що працюють, але не охоплюють базової підготовки майбутніх педагогів у ЗВО;
 - існує нагальна потреба у формуванні нових професійних компетентностей у педагогів, які працюють у кризових умовах (емоційна підтримка, адаптація змісту навчання, нові підходи до оцінювання тощо).

- 2. Стандарти вищої освіти (СВО), професійні стандарти (ПС) та Національна рамка кваліфікацій (НРК)** — проаналізовано відповідність зазначених документів вимогам до фахової підготовки педагогів в умовах війни, зокрема, наявність компетентностей, що свідчать про адаптацію освітнього процесу до нових умов.

Висновки

1. Система стандартів вищої освіти виконує важливу функцію державного регулювання змісту навчання й очікуваних результатів. Проте її жорстка структура та тривалі процедури оновлення не дозволяють своєчасно реагувати на нові суспільні виклики, зокрема ті, що пов'язані з війною.
2. Національна рамка кваліфікацій (НРК) має загальний характер і не містить згадок про російсько-українську війну. Утім, положення 6 і 7 рівнів створюють потенціал для інтеграції відповідних компетентностей до освітніх програм.

3. Стандарти для спеціальності 013 «Початкова освіта» затверджені на рівні бакалавра та магістра, однак не містять окремих компетентностей, пов'язаних із викладанням в умовах війни. Частина наявних компетентностей може бути адаптована до нових викликів.
4. Стандарти для спеціальності 014 «Середня освіта» наразі відсутні, що ускладнює створення освітніх програм. Проект стандарту, розроблений після початку повномасштабного вторгнення, також не містить прямих згадок про воєнний контекст, але включає програмні результати, які можуть бути адаптовані під нові умови.
5. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» 2024 року (далі — ПС 2024) враховує контекст російсько-української війни та зміни в освітньому середовищі. Документ визначає необхідність сформованості у педагогічних працівників компетентностей, що дозволяють ефективно викладати в умовах кризових ситуацій, зокрема: дбати про безпеку учнів, підтримувати психологічну стійкість, адаптувати зміст навчання до нових реалій, а також формувати в учнів цінності, пов'язані з громадянською відповідальністю, патріотизмом і захистом демократичного ладу. Стандарт також акцентує здатність учителя реагувати на виклики, що постають перед системою загальної середньої освіти в умовах війни, включно з вимушеним переміщенням, втратою доступу до навчальних ресурсів та необхідністю працювати в умовах змішаного або дистанційного навчання.
6. Проте в ПС 2024 обмежено враховано специфіку викликів, пов'язаних з деокупованими і тимчасово окупованими територіями, а також із поствоєнним відновленням.
7. Існує методологічна невідповідність між освітніми та професійними стандартами: перші побудовані на компетентнісному підході (інтегральні, загальні й фахові компетентності), другі — на основі трудових функцій. Це створює розрив між академічною підготовкою у ЗВО та практичними вимогами до вчителів.
8. Невідповідність між освітніми та професійними стандартами формує розрив між академічною підготовкою майбутніх педагогів і практичними вимогами до їхньої діяльності. Це знижує рівень готовності молодих фахівців до роботи в умовах війни, ускладнює їхню адаптацію до шкільного середовища та уповільнює впровадження необхідних змін в освіті.

3. Освітньо-професійні програми (ОПП) обраних ЗВО — вивчено освітні компоненти програм щодо включення тематики, пов'язаної з викладанням в умовах війни, кризового менеджменту в освіті, психологічної підтримки учнів, громадянської освіти тощо.

Висновки

1. Серед проаналізованих освітньо-професійних програм (ОПП) лише в 15 % закладів вищої освіти (ЗВО) було виявлено часткове врахування викликів, пов'язаних із російсько-українською війною, через прямі згадки у формулюваннях компетентностей та програмних результатів навчання. У решті ЗВО такі виклики не позначені безпосередньо в офіційних формулюваннях ОПП.
2. Утім, навіть за браком прямих згадок про війну, робочі програми та силабуси окремих дисциплін містять компетентності, що можуть бути застосовані в умовах збройного конфлікту — зокрема, здатність до громадянської активності, правосвідомості, критичного мислення, збереження культурної спадщини та формування ціннісних орієнтацій у здобувачів освіти. Це свідчить про потенціал для адаптації змісту освітнього процесу до реалій воєнного часу навіть без системного відображення таких викликів в ОПП.

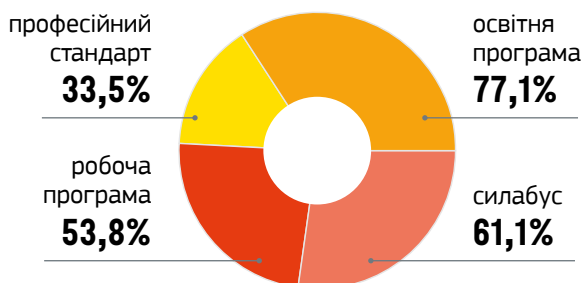
3. Деякі дисципліни, зокрема з громадянської освіти, історії України, правознавства чи порівняльних студій, містять теми, що безпосередньо або опосередковано стосуються збройного конфлікту, міжнародного гуманітарного права, анексії Криму, повномасштабного вторгнення тощо.
4. Силабуси й робочі програми, затверджені безпосередньо в ЗВО, виявилися найбільш гнучкими до інтеграції воєнної тематики. Проте ці документи рідко публікуються повністю, що ускладнює системний аналіз змісту.
5. Окремі ЗВО у змісті вибіркового курсу приділяють увагу подіям російсько-української війни. Зокрема, зафіксовано теми, присвячені становленню Збройних сил України, окупації Криму, гібридній війні, воєнним злочинам та відповідальності згідно з міжнародним правом.
6. У силабусах деяких курсів (наприклад, «Історія Криму») відображено конкретні питання для семінарських занять і самостійної роботи, пов'язані з анексією півострова, порушенням прав людини, переслідуванням кримських татар, міжнародною реакцією та питаннями культурної спадщини.
7. Тематики кваліфікаційних робіт у низці ЗВО демонструють готовність студентів досліджувати соціальні наслідки війни — наприклад, у сферах комунікації, міграції молоді, дозвілля, соціального здоров'я чи функціонування освіти. Це свідчить про наявність академічного інтересу до тематики війни, навіть за умов обмеженого її інтегрування у формальні документи.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ВИСНОВКИ ПОЛЬОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Польова частина моніторингу передбачала візити до обраних університетів для збирання емпіричних даних, вивчення організації освітнього процесу на місцях, а також проведення фокус-груп чи інтерв'ю з викладачами та адміністрацією ЗВО щодо реального впровадження змін у підготовці педагогів¹.

РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ ТА ВИСНОВКИ

1. Обізнаність із нормативною базою

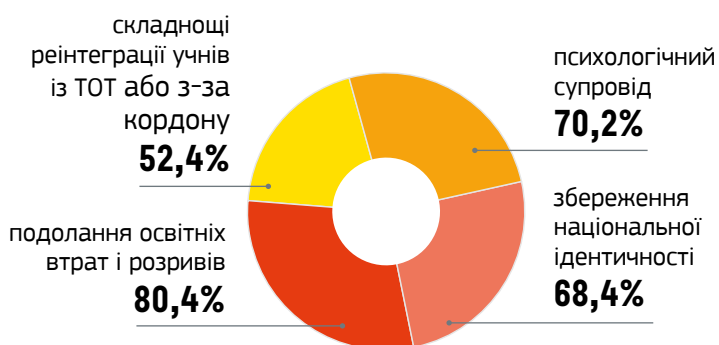

Переважає більшість респондентів ознайомлена з ключовими освітніми документами, насамперед тими, що створюються на рівні ЗВО: освітня програма (77,1%), силабус (61,1%), робоча програма (53,8%). Проте лише третина студентів знає про професійний стандарт учителя (33,5%).

Висновок

Підготовка майбутніх педагогів переважно зосереджена на академічних документах, але недостатньо охоплює вимоги професійної діяльності, що знижує практичну готовність до роботи в ЗЗСО.

2. Усвідомлення викликів війни в освіті

Найбільш актуальними викликами, на думку студентів, є потреба у психологічному супроводі (70,2%), збереження національної ідентичності (68,4%), подолання освітніх втрат і розривів (80,4%)². Половина респондентів (52,4%) також виокремлює складнощі реінтеграції учнів із TOT або з-за кордону.

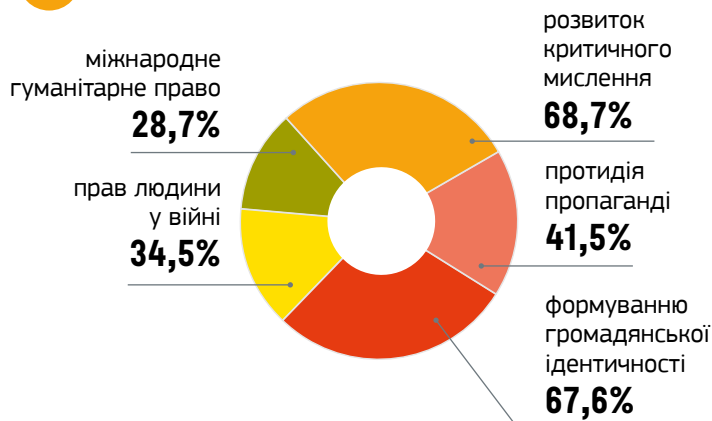
Висновок

Майбутні педагоги демонструють обізнаність щодо ключових викликів, проте рівень підготовки до практичного реагування на них залишається обмеженим.

¹ Результати польового дослідження публікуються на засадах збереження анонімності респондентів і учасників інтерв'ю та фокус-груп.

² Цифри надані за сукупністю відповідей на запитання «Що можливо віднести до викликів російсько-української війни?». 47,3 % респондентів обрали «освітні втрати», 33,1 % — «освітні розриви».

3. Тематика навчальних занять

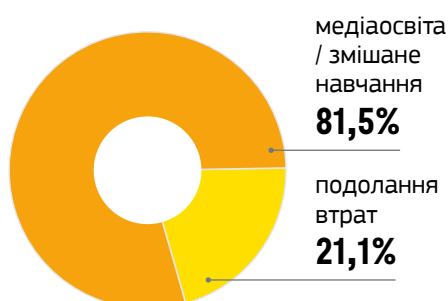

Найбільше уваги приділяється медіаосвіті — розвитку критичного мислення (68,7%) і протидії пропаганді (41,5%), а також формуванню громадянської ідентичності (67,6%). Значно менш охоплені теми прав людини у війні (34,5%) та міжнародного гуманітарного права (28,7%).

Висновок

Правові аспекти, зокрема знання про МГП/МППЛ, залишаються недостатньо представленими в освітньому процесі та потребують посилення.

4. Рівень сформованості компетентностей

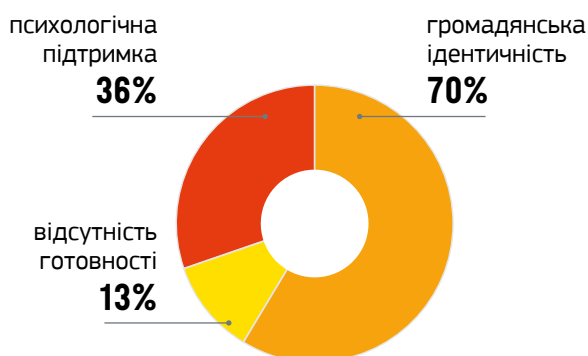

Студенти найвпевненіше оцінюють свої компетентності у сферах медіаосвіти та організації навчання в умовах змішаного формату (81,5%). Натомість лише 21,1% повідомили про отримання знань щодо подолання освітніх втрат. Так само у сфері правових знань (МГП/МППЛ) є розрив між знаннєвою базою і впевненістю у застосуванні.

Висновок

Найменш сформовані саме ті компетентності, що є критичними в умовах війни — діагностика освітніх втрат, правова грамотність, психосоціальна підтримка. Однак ті компетентності, які прямо зазначені в стандартах як спеціальні (фахові) компетентності, сформовані у більшості студентів.

5. Готовність до роботи з українською національною і громадянською ідентичністю та підтримкою учнів

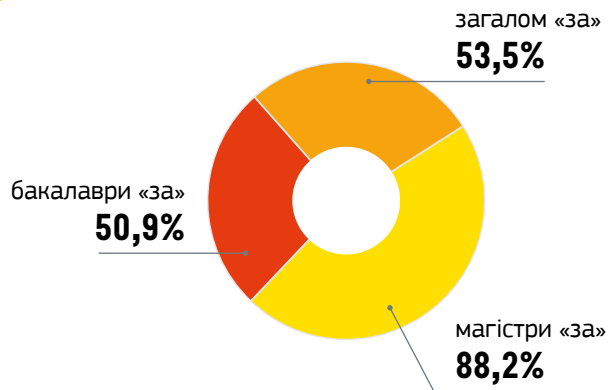

70% студентів вважають себе підготовленими до формування в учнів української національної та громадянської ідентичності. Водночас 13% не відчують готовності до надання психологічної підтримки, і лише 36% зазначили, що отримали відповідну підготовку.

Висновок

У сфері психоемоційної підтримки школярів існує дисбаланс між самооцінкою та фактичним рівнем підготовки, що створює ризик неадекватного реагування на потреби учнів.

6. Потреба у спеціалізованій підготовці

Більше ніж половина респондентів (53,5%) підтримує ідею впровадження окремої навчальної дисципліни, присвяченої педагогічній роботі в умовах війни. Серед магістрантів ця потреба виражена особливо чітко — 88,2% проти 50,9% серед бакалаврів.

Висновок

Існує виразний запит на інституціоналізацію підготовки до викладання в умовах війни, зокрема через окремий освітній курс або інтеграцію тематики у фахові дисципліни.

ВИСНОВКИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ФОКУС-ГРУП ТА ІНТЕРВ'Ю

Необхідність трансформації підготовки майбутніх учителів

Учасники фокус-груп — студенти, викладачі та адміністрації педагогічних ЗВО — одноставно вказують на потребу в глибокій трансформації змісту й форм підготовки майбутніх педагогів. Підготовка має не тільки бути академічною, а й відповідати умовам повномасштабної війни. ЗВО розглядаються як простори не лише формального навчання, а й соціальної згуртованості, психоемоційної підтримки та формування громадянської позиції.

Освітній процес має стати значно гнучкішим і адаптивнішим до реалій, як-от змішане або дистанційне навчання, емоційні навантаження, зміни у поведінці дітей, робота у непристосованих умовах.

Регуляторні обмеження стримують адаптацію

Попри загальне усвідомлення необхідності змін, викладачі та адміністрації закладів вищої освіти стикаються з низкою суттєвих бар'єрів, які перешкоджають модернізації освітнього процесу. Серед основних викликів називають надмірну зарегламентованість, обмежену автономію ЗВО, а також часті зміни у державній політиці, що відбуваються без завершення попередніх реформ. Будь-яке оновлення змісту освітніх програм вимагає проходження процедури акредитації, що потребує значних людських і фінансових ресурсів, чимало з яких є обмеженими. Це суттєво стримує ініціативи щодо адаптації освітнього процесу до динамічних умов війни та післявоєнної трансформації. Додаткове ускладнення — велика кількість рекомендацій з боку МОН, що потребують негайного впровадження, але часто не супроводжуються достатнім методичним забезпеченням.

Ключові виклики освітнього процесу в умовах війни

Під час зустрічей були ідентифіковані основні виклики, з якими стикаються учасники освітнього процесу:

- гарантування фізичної й психологічної безпеки під час навчання;
- оновлення змісту освіти відповідно до нових реалій;
- збільшення навантаження на вчителів через необхідність одночасно готувати матеріали для очного, дистанційного та змішаного форматів;
- психологічні наслідки війни для учасників освітнього процесу (втрати, травми, тривожність);
- масштабні освітні втрати та необхідність їх компенсації;
- зростання впливу інформаційної війни та російської пропаганди;
- складність викладання в полікультурних класах та на деокупованих територіях;
- брак підготовки до роботи в непристосованих умовах (укриття, мобільні класи тощо).

Недостатнє формування критично важливих компетентностей

Хоча частина ЗВО адаптує навчальні плани до нових умов, викладачі наголошують на тому, що майбутні вчителі не отримують повноцінної підготовки в низці сфер, які є життєво важливими в умовах війни. Серед таких компетентностей:

- оцінювання та моніторинг навчання в умовах, коли учні в класі перебувають у різних «просторах» (за кордоном, на ТОВ, безпосередньо в класі) та потребують одночасного використання як інституційних, так і індивідуальних форм навчання;
- здатність до подолання освітніх втрат, застосування діагностичних методик і їх виявлення;
- здатність оцінювати психологічний стан і надавати психологічну, психосоціальну допомогу та підтримку учасникам освітнього процесу;
- володіння мовою національних меншин та корінних народів;
- здатність застосовувати під час навчального процесу знання з міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини;
- здатність запобігати та протидіяти проявам насильства, дискримінації, булінгу (цькування) в умовах, коли учасниками освітнього процесу є діти з різним досвідом війни;
- здатність створювати й адаптовувати освітній простір для організації навчання у нетипових умовах і непристосованих приміщеннях;
- здатність застосовувати інтегроване навчання для досягнення обов'язкових результатів навчання;
- здатність реалізовувати моделі та можливості білінгвальної освіти в ЗЗСО на деокупованих територіях.

Наявні позитивні напрацювання у ЗВО

Низка ЗВО вже активно впроваджує практики, що враховують виклики війни: змішані формати навчання, гнучкі освітні траєкторії, дисципліни з медіаграмотності, громадянської освіти, історії війни, правозахисної тематики тощо. Проте ці ініціативи залишаються фрагментованими й не охоплюють усієї системи підготовки.

Проблеми педагогічної практики

Студенти вказують на недостатню кількість і якість практичної підготовки. Навіть у найкраще організованих ЗВО практика часто має формальний характер, що не дозволяє студентам набути реального досвіду роботи у кризових умовах.

Потреба в оновленні змісту та дослідженнях

Учасники зустрічей наголосили на необхідності створення нових навчальних дисциплін, орієнтованих на викладання в умовах війни, а також розвитку дослідницької бази педагогіки воєнного часу. За їхніми словами, саме заклади вищої педагогічної освіти можуть стати рушієм системних змін — за умови розширення

академічної автономії, надання наукової підтримки та посилення державної довіри. Попри наявний потенціал, система педагогічної освіти наразі не забезпечує належного рівня підготовки майбутніх фахівців до роботи в умовах збройного конфлікту. Проте за сприятливих умов саме вона здатна відіграти ключову роль у трансформації освіти відповідно до викликів воєнного та післявоєнного періоду.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Проведене дослідження підтвердило актуальність запиту на оновлення системи підготовки майбутніх учителів в умовах війни та повоєнної відбудови — запиту, сформульованого на державному рівні. Зокрема, у рекомендаціях Верховної Ради України, ухвалених за результатами парламентських слухань щодо подолання освітніх втрат, спричинених пандемією COVID-19 та повномасштабною війною, було наголошено на необхідності глибоких досліджень як передумови для формування ефективної державної освітньої політики. Комітет з питань освіти, науки та інновацій також акцентував увагу на небезпеці кумулятивного ефекту впливу російсько-української війни на якість освіти й визначив потребу в таких дослідженнях як пріоритетну.

У цьому контексті проведення дослідження стало вагомим інструментом громадського моніторингу підготовки педагогічних кадрів до викладання в умовах війни та після деокупації. Його результати дозволили не тільки зафіксувати поточний стан системи, а й виявити позитивні зрушення в адаптації освітнього процесу до умов кризи, збройного конфлікту та післявоєнної трансформації.

Було проаналізовано, наскільки освітні програми підготовки вчителів здатні оперативно реагувати на сучасні виклики, а також оцінено рівень готовності здобувачів до роботи в умовах психологічної, фізичної та інформаційної нестабільності. Особливу увагу приділено тому, як заклади вищої освіти враховують нові контексти: переміщення учнів, руйнування інфраструктури, необхідність дистанційного навчання, травматичний досвід дітей і педагогів. Зафіксовано зміни у змісті та цілях підготовки педагогів, а також застосування сучасних методик викладання, спрямованих на підтримку учасників освітнього процесу в екстремальних умовах.

Дослідження також дозволило виокремити ефективні практики, що вже впроваджуються в окремих ЗВО та мають потенціал до масштабування й інтеграції в державну освітню політику. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації виявило структурні вразливості освітньої системи, але водночас стало імпульсом для впровадження інноваційних рішень у сфері педагогічної освіти.

Зафіксовано прагнення низки закладів вищої освіти до оновлення освітніх програм, переосмислення цілей підготовки педагогів і впровадження сучасних підходів до навчання. Утім, виявлено й суттєві прогалини — передусім у недостатній інтеграції до змісту педагогічної освіти тем, пов'язаних з організацією навчання в умовах війни, міжнародним гуманітарним правом і правами людини, психосоціальною підтримкою, побудовою діалогу між учасниками освітнього процесу з різним досвідом війни, а також протидією деструктивним наративам і пропаганді РФ.

Подолання виявлених викликів вимагає комплексного підходу, що передбачає як інституційні зміни на рівні державних органів, закладів освіти та оновлення нормативно-правової бази, так і розбудову внутрішньої методичної й дослідницької спроможності закладів освіти. Поряд із цим необхідна скоординована міжнародна підтримка — зокрема, експертна, аналітична й фінансова допомога, запровадження інноваційних освітніх рішень і сприяння обміну міжнародним досвідом. Лише завдяки поєднанню національних зусиль і міжнародної співпраці можливе ефективне оновлення системи підготовки вчителів, що стане ключовою передумовою успішного відновлення освітньої системи України в умовах війни та повоєнної реконструкції.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

І. ДЛЯ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

- 1. Розробити цілісну державну політику підготовки педагогів до роботи в умовах війни та післявоєнної відбудови.**
 - Ухвалити міжвідомчу стратегію з підготовки та підтримки педагогічних кадрів в умовах збройного конфлікту.
 - Інтегрувати цю стратегію в реформи Нової української школи (НУШ) та політики післявоєнної реконструкції освіти.
- 2. Оновити освітні стандарти з урахуванням викликів війни та післявоєнного періоду.**
 - Урахувати під час розроблення або оновлення стандартів вищої освіти для галузі знань А «Освіта» спеціальностей А3 і А4 необхідність включення окремих фахових компетентностей:
 - діагностика та подолання освітніх втрат;
 - психосоціальний супровід учнів;
 - організація навчання в умовах змішаного та дистанційного формату;
 - правова грамотність (МГП/МППЛ, права дитини, захист прав людини в умовах війни);
 - робота у полікультурному середовищі;
 - застосування білінгвальної освіти (особливо на деокупованих територіях).
 - Включити до оновлених стандартів блоки професійної етики, з акцентом на захист прав учнів, недискримінацію та відповідальне поведіння в умовах травматичних ситуацій.
 - Визначити відповідні програмні результати навчання, що слугуватимуть індикаторами ефективності такої підготовки та внутрішніх систем забезпечення якості освіти.
- 3. Забезпечити узгодженість між професійними та освітніми стандартами.**
 - Провести методичне узгодження СВО та професійного стандарту вчителя, щоб зменшити розрив між академічною підготовкою та реальними трудовими функціями.
 - Інтегрувати трудові функції професійного стандарту вчителя до логіки формування програмних результатів навчання.
- 4. Надати ЗВО більше академічної свободи та методичної підтримки.**
 - Спростити процедури оновлення освітніх програм та швидкого впровадження нових курсів, зокрема:
 - провести акредитацію освітніх програм, за якими готують здобувачів вищої освіти за педагогічними спеціальностями у випадках, коли вносяться зміни в частині очікуваних програмних результатів навчання (компетентностей) вже акредитованої освітньої програми;

- забезпечити державне фінансування послуг із проведення акредитації освітніх програм, спрямованих на адаптацію та трансформацію підготовки майбутніх педагогів до роботи в умовах війни.
- Сприяти розробленню типових модулів і навчально-методичних матеріалів (зокрема, з таких тем: освіта в умовах війни, права людини, робота на деокупованих територіях, робота з учасниками освітнього процесу з різним досвідом війни тощо).

5. Інституціоналізувати підготовку до викладання в ЗСО в умовах війни через окремі освітні компоненти.

- Рекомендувати ЗВО тимчасово інтегрувати до освітнього процесу елементи чинної Типової програми підвищення кваліфікації³ (зокрема, матеріали Базового онлайн-курсу та фасилітованих програм), що вже адаптовані до контексту війни й відповідають сучасним викликам у сфері педагогіки.

6. Створити національну платформу підтримки ЗВО, що готують майбутніх вчителів, у контексті викликів війни.

- Сприяти створенню єдиної освітньої платформи обміну практиками, навчальними матеріалами, силабусами та кейсами з підготовки педагогів до роботи у кризових умовах.
- Заохочувати ЗВО до створення відкритих онлайн-курсів, відеолекцій і підручників для підготовки педагогів до роботи у змішаних і нестабільних форматах.

7. Підтримати розвиток наукових досліджень у сфері педагогіки воєнного часу.

- Створити цільові грантові програми для ЗВО на дослідження тем організації навчання в умовах війни та післявоєнної відбудови, освітніх втрат, психологічної адаптації, гуманітарного права в освіті.
- Інтегрувати ці дослідження в державну програму відновлення освітньої системи після війни.

II. ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ, ЩО ГОТУЮТЬ ВЧИТЕЛІВ ДЛЯ ЗСО

1. Переглянути та адаптувати освітні програми відповідно до сучасних викликів (реалій війни та післявоєнного періоду).

- Інтегрувати тематику з подолання викликів війни, МГП, психосоціального супроводу, освітніх втрат та реінтеграційної роботи у фахові дисципліни.
- Переглянути освітні програми для включення таких тем:
 - «Гнучке навчання в умовах кризи»;
 - «Освітні втрати і діагностика. Оцінювальна та діагностична компетентність»;
 - «Психологічна та психосоціальна компетентність. Оцінювання психологічного стану учнів у класі з різним досвідом війни»;

3 <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-typovoi-prohramy-pidvyshchennia-kvalifikatsii-pedahohichnykh-pratsivnykiv-zakladiv-zahalnoi-serednoi-osvity-iakykh-zarakhovano-do-kadrovoho-rezervu>

- «*Основи міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини для вчителя. Права дитини в умовах збройного конфлікту та роль педагога в їх захисті*»;
 - «*Освітні підходи до недопущення насильства, дискримінації, булінгу в умовах війни. Формування діалогу між учнями з різним досвідом війни*»;
 - «*Громадянська та культурна інтеграція. Моделі білінгвальної освіти на деокупованих територіях*».
- Забезпечити зв'язок між освітніми програмами та реальними умовами шкільної освіти, особливо в громадах, що постраждали від війни.
 - Забезпечити інтердисциплінарний підхід, коли тематика організації навчання під час війни та післявоєнної відбудови інтегрується у кілька ключових дисциплін (педагогіку та психологію, методику навчання, практику тощо).

2. Розвивати інституційні практики гнучкого реагування.

- Розробити та впровадити обов'язковий курс (або міждисциплінарний модуль). Наприклад, «Педагогічна діяльність в умовах війни та післявоєнного відновлення» / «Освіта в умовах війни: психосоціальна підтримка, права дитини, кризове навчання».
- Розробити типову навчальну програму, адаптовану до різних контекстів (деокуповані території, діти з травматичним досвідом, класи з учнями з TOT / за кордоном).
- Використовувати силабуси й робочі програми як інструмент оперативної реакції на нові виклики. Це дозволить не чекати офіційного оновлення стандартів, а включати актуальну тематику вже зараз.
- Сприяти створенню в межах факультетів або навчально-методичних підрозділів ЗВО центрів змістовного оновлення, відповідальних за розроблення й оперативну адаптацію навчального контенту відповідно до актуальних суспільних викликів.
- Поширити практику застосування «гостьових лекцій» із запрошеними професіоналами, зокрема з використанням академічної мобільності викладачів закладів освіти, де є відповідні наукові досягнення та практичний досвід.

3. Розвивати компетентності викладачів ЗВО щодо навчання в кризових умовах.

- Провести для викладачів серії тренінгів:
 - викладання тем щодо організації навчання в умовах воєнного періоду;
 - методика викладання етично чутливих тем у контексті війни та травматичного досвіду;
 - методика роботи протидії деструктивним інформаційним впливам, зокрема, російським наративам;
 - розвиток психологічної стійкості та профілактика емоційного вигорання у викладацькому середовищі;
 - підтримка учасників освітнього процесу, які постраждали від війни.

4. Посилити практичну підготовку студентів.

- Забезпечити зв'язок між програмами практики та реальними умовами шкільної освіти, особливо в громадах, що постраждали від війни.
- Налагодити партнерства із закладами загальної середньої освіти в деокупованих або прифронтових регіонах для вивчення досвіду педагогів-практиків.

5.

Залучати студентів до міждисциплінарних досліджень і громадських ініціатив.

- Заохочувати виконання кваліфікаційних робіт на теми, пов'язані з подоланням викликів війни, реінтеграцією, культурною пам'яттю та правами дитини.
- Інтегрувати студентські проекти у локальні ініціативи підтримки учнів, які постраждали від війни.

III. ДЛЯ МІЖНАРОДНИХ ПАРТНЕРІВ, ДОНОРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА МІЖУРЯДОВИХ СТРУКТУР

1.

Підтримати формування державної політики педагогічної підготовки в умовах війни.

- Надати експертну та аналітичну підтримку Міністерству освіти і науки України у розробленні міжвідомчої стратегії підготовки педагогічних кадрів в умовах збройного конфлікту.
- Сприяти інтеграції найкращих міжнародних практик до українських політик з підготовки вчителів до викладання в умовах збройного конфлікту та післявоєнної відбудови.

2.

Надати наукову та фінансову підтримку оновлення змісту педагогічної освіти.

- Сприяти розробленню та впровадженню оновлених освітніх програм у закладах вищої педагогічної освіти, які охоплюють тематику прав людини, міжнародного гуманітарного права, психосоціальної підтримки, роботи в багатокультурному середовищі, а також протидії пропаганді й дезінформації.
- Підтримати створення типових навчальних модулів, адаптованих до умов воєнного часу та реалій післявоєнного періоду, з подальшою можливістю їх масштабування.
- Забезпечити експертну підтримку у формуванні індикаторів ефективності підготовки педагогів до викладання в умовах криз і складних гуманітарних викликів.
- Фінансувати створення дослідницьких хабів, які працюватимуть над тематиками педагогіки кризового періоду, інклюзивної освіти, міжкультурної інтеграції та освітньої реінтеграції дітей із тимчасово окупованих територій.
- Надати довгострокову підтримку науково-дослідницьким ініціативам, спрямованим на формування наукового підґрунтя для освітньої політики в умовах післявоєнного відновлення.
- У всіх програмах технічної допомоги ставити в центр підготовки педагогів здатність забезпечувати право дитини на безпечне, якісне та інклюзивне навчання, незалежно від її досвіду війни чи місця проживання.

3.

Розвивати глобальні партнерства між українськими ЗВО та міжнародними освітніми установами.

- Створити спільні академічні програми, дослідницькі консорціуми та грантові механізми для зміцнення взаємодії між університетами країн-партнерів і українськими ЗВО.
- Просувати академічну мобільність та стажування викладачів і студентів педагогічних спеціальностей у закордонних установах, що мають досвід викладання в умовах гуманітарних криз.

СКОРОЧЕННЯ

- ДСЯОУ — Державна служба якості освіти України
- ЗВО — заклад вищої освіти
- ЗЗСО — заклад загальної середньої освіти
- ЗК — загальні компетентності
- ЗУ — закон України
- ІК — інтегральна компетентність
- ІПсО — інформаційно-психологічна операція
- МГП — міжнародне гуманітарне право
- МОН — Міністерство освіти і науки України
- МППЛ — міжнародне право прав людини
- НРК — Національна рамка кваліфікацій
- ПСВ/ПС — професійний стандарт вчителя
- ПРН/ПР — програмні результати навчання
- РН — результати навчання
- СВО — стандарт вищої освіти
- СК — спеціальні компетентності

Резюме аналітичного звіту “Підготовка майбутніх вчителів для роботи в умовах війни та після деокупації: виклики, трансформації, рішення”

З 2011 року, з
українського Криму

Наша місія

Наближаємо реінтеграцію насе-
лення деокупованих територій
та закладаємо основи гарантій
неповторення

almenda.ngo@gmail.com